

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice
Școala Doctorală de Filosofie

TEZĂ DE DOCTORAT
DIPLOMAȚIA LIMBAJULUI PROTOCOLAR:
STRATEGII SEMIOTICE DE COMUNIUNE
REZUMAT

Coordonator:
Prof. univ. dr. TRAIAN D. STĂNCIULESCU

Autor:
Drd. ELISABETA IFRIM
(căsătorită JALABOI)

CUPRINS

Considerații introductive

JUSTIFICĂRI NECESARE / 6

1. Argumente pentru un cuprinzător titlu / 7
2. Extensii și limite ale cercetării / 9
3. Logica progresivă a tezei / 10
 - 3.1. Principii metodologice generale implicate în cercetare / 10
 - 3.2. Strategii particulare de analiză semiotică / 12
4. Obiectivele cercetării / 16
 - 4.1. Obiective specifice / 17
 - 4.2. Ipoteze secundare / 17
5. Contribuțiile originale ale tezei / 18
6. Între „limbajul-obiect” și „metalimbajul” cercetării:
Contribuții semiotice așteptate la dezvoltarea domeniului / 18

Partea I

DIMENSIUNI CONCEPTUAL-METODOLOGICE ALE CERCETĂRII

DOCTORALE / 20

Capitolul 1. REDEFINIRI CONCEPTUALE ȘI STRATEGII METODOLOGICE / 21

- 1.1. În limbajul semioticii, redefiniri necesare / 22
- 1.2. Instrumente ale limbajului protocolar / 25
 - 1.2.1. Semnele, de la limbajul naturii la limbajul culturii: considerații definitorii / 26
 - 1.2.2. Simbolurile, miez al discursului de protocol / 29
- 1.3. De la simbol la semn și înapoi: parcurs istoric al limbajului protocolar / 31
 - 1.3.1. Perspective social-istorice ale genezei semnelor în limbajul protocolar de la Peirce la Saussure / 32
 - 1.3.1.1. Rădăcini ale semioticii peirceine / 32
 - 1.3.1.2. Contribuția semio-logică a lui Saussure la constituirea limbajului protocolar / 34
- 1.4. De la limbajul convențional, prin protocol, la limbajul simbolic / 37
- 1.5. Întru o fundamentală comuniune: codurile protocolare / 41
- 1.6. Limbajul simbolic, măsură a gradului de iconicitate / 44
 - 1.6.1. „Limbajul naturii”, proces de semnificare primară / 45
 - 1.6.2. Simbolismul „limbajului cultural”, instrument al spiritualizării umane / 47
- 1.7. Limbajul între natură și convenție:
de la Cratylos la Aristotel, concluzii retrospective / 49

Capitolul 2.

LIMBAJUL SIMBOLIC AL COMUNICĂRII PROTOCOLARE:

REPERE INTEGRATOARE / 51

- 2.1. Interferențe filosofice ale limbajului protocolar / 52
 - 2.2.1. De la filosofia teoretică la filosofia practică / 53
 - 2.2.2. Între sine și celălalt, comuniunea protocolară / 54
- 2.3. Etica limbajului protocolar, de la manipulare la comuniune / 55
 - 2.3.1. Protocolul diplomatic, limbaj strategic de persuasiune / 56
 - 2.3.2. Retorica sau arta vorbirii fluente:
considerații semiotice raportate limbajului protocolar / 58
- 2.4. Persuasiunea sau strategia diplomatică a limbajului convingător / 60
 - 2.4.1. De la ritual la protocol: genealogia filosofică a unei practici simbolice / 61
 - 2.4.2. Contribuții ale filosofiei practice la normarea unui protocol / 62
- 2.5. Tensiuni, limite și paradoxuri ale limbajului protocolar / 64
- 2.6. Analiza semiotică, strategie de construcție a unui eveniment protocolar / 66
- 2.7. Sensuri conceptual-metodologice integratoare: de la comunicare la comuniune,
spre o diplomație a timpului actual / 69

Partea a II-a

SEMIOZA SITUAȚIEI PROTOCOLARE: CONSIDERAȚII EXMEPLARE ALE FILOSOFIEI PRACTICE / 72

Capitolul 3

PARAMETRI AI DIALOGULUI PROTOCOLAR:

O EXEMPLARITATE SITUAȚIONALĂ / 73

- 3.1. Actori și instanțe ale dialogului protocolar, emitenți și
receptori ai comunicării simbolice (P1→R3) / 74
- 3.2. Despre situația protocolară-ceremonială (P2) / 76
- 3.3. De la codurile de respectare și
de subordonare simbolică la genitorul de coduri protocolare (P3) / 78
 - 3.3.1. Accepțiuni ale sistemului de coduri simbolice / 78
 - 3.3.2. Instituția, emitent colectiv al codului protocolar / 80
- 3.4. Contextualizarea, premiză și finalitate a demersului comunicativ (R1) / 81
- 3.5. Receptori și finalități ale limbajului protocolar:
tipuri de comunicare eficientă (R2) / 83
 - 3.5.1. Comunicarea → relație / 83
 - 3.5.2. Comunicarea → subiectivitate / 84
 - 3.5.3. Comunicarea → interacțiune / 86
 - 3.5.4. Comunicarea → normă / 86
 - 3.5.5. Comunicarea → proces / 87

Capitolul 4

EXPRESII SIMBOLICE ALE LIMBAJELOR PROTOCOLARE / 89

- 4.1. Salutul, chip de relaționare cu celălalt / 89
 - 4.1.1. Expresii verbale de salut / 90
 - 4.1.2. Formule lingvistice de adresare relațională / 93
 - 4.1.3. Strategii gestuale de relaționare protocolară / 97
 - 4.1.3.1. Matrici istorice de conduită gestuală / 97
 - 4.1.3.2. Reguli protocolare de conduită relațională / 99
- 4.2. Protocolul artei de a sta la masă / 101
- 4.3. Protocolul oferirii unui cadou / 104
- 4.4. Coduri civice: de la codul regulilor de circulație la normele diplomatice / 108
 - 4.4.1. Codul rutier, un sistem de normare internațională / 109
 - 4.4.2. Alte sisteme implicite de cod civic / 113
- 4.5. Criza actuală a codurilor civice / 117
 - 4.5.1. Despre o nouă etichetă – netiquette (network etiquette) / 120
 - 4.5.2. Spre un sistem de reguli de politețe digitală / 121
 - 4.5.2.1. Norme de factură personală / 121
 - 4.5.2.2. Reguli de politețe digitală în context diplomatic și instituțional / 122
 - 4.5.3. Coduri instituționale: de la protocolul religios la cel ideologic și politic / 123
 - 4.5.3.1. Habemus Papam sau despre fumul alb ca semn indexical și performativ / 124
 - 4.5.3.2. Transferul în sfera politică / 125

Capitolul 5

TEXTE SIMBOLICE CU LEGITIMITATE DIPLOMATICĂ / 128

- 5.1. Meta-limbajul discursului protocolar / 130
- 5.2. De la comportamentul cotidian la specificul protocolului diplomatic / 132
 - 5.2.1. Strategii de posibilă unificare / 134
 - 5.2.2. Ipstaze contextuale ale performanței protocolare / 135
 - 5.2.3. Repere crono-topice ale comportamentului protocolar / 136
 - 5.2.4. Scopul și finalitatea demersului protocolar / 138
 - 5.2.4.1. Aplicarea tipologică a analizei contextuale / 138
 - 5.2.4.2. Valoarea sinergică a limbajului protocolar / 141
- 5.3. De la codul comunicării la ceremonialul comuniunii / 142
 - 5.3.1. Etica limbajului protocolar: de la respect la responsabilitate simbolică / 143
 - 5.3.2. Protocol diplomatic clasic: respectul ca formă, nu ca intenție... și altele / 145

Partea a III-a

APLICAȚII SI STUDII DE CAZ INTEGRATOARE: RECUPERĂRI SEMIOTICE / 147

Capitolul 6

RITUALIC, DE LA FIRESA LA FASTUOS, NAȘTEREA ȘI MOARTEA / 148

6.1. De la simbolismul nașterii de poveste la

ritualurile unei tradiții instaurate protocolar / 150

6.1.1. Rădăcini ale tradițiilor românești privitoare la nașterea unui copil:

de la poveste la analele istorice / 151

6.1.2. Ritualuri de naștere ale civilizației occidentale:

cazul monarhiei britanice / 153

6.1.2.1. Etape ritualice ale nașterii regale / 154

6.1.2.2. Obiecte ritualice ale scenariului postnatal / 157

6.1.2.3. Spațiile implicate contextual ale nașterii / 162

6.1.2.4. Actorii ritualului nașterii regale britanice / 162

6.1.2.5. Concluzii semiotice privitoare la nașterea regală / 164

6.2. O semioză diplomatică ce a marcat simbolic lumea:

funeraliile de stat ale reginei Elisabeta a II-a / 167

6.2.1. Anunțul morții monarhului: un eveniment simbolic al întregii omeniri / 167

6.2.2. Evenimente pre-funerare: o contextualizare protocolară / 169

6.2.3. Funeralii de stat: un omagiu de înalt protocol / 171

6.2.4. Slujba de comemorare:

6.3. Moartea în simbolismul tradiției românești,

un alt chip de cosmopee / 179

6.3.1. Însmormântarea la români, ritualuri ancorate în cer / 179

6.3.2. Despre simbolismul unui ritual de însmormântare domnească / 181

Capitolul 7

SEMIOTICA DISCURSULUI PROTOCOLAR, STRATEGIE A COMUNIUNII UMANE / 184

7.1. Limbajul simbolic, meta-cod al conviețuirii / 184

7.2. Spre un model performant al comuniunii umane / 186

Concluzii deschizătoare pentru o altă istorie:

COMUNIUNEA POLITICĂ, O ALTERNATIVĂ POSIBILĂ? / 188

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE / 1

Considerații introductive

JUSTIFICĂRI NECESARE

„Dacă nu ar fi, nu s-ar mai povesti” - sunt cuvintele care deschid o pledoarie pentru poveștile de ieri, dar și pentru cele de astăzi. Sensul din spatele acestor spuse este că ceea ce există și ne definește pe noi, ca oameni, merită rostit și povestit implicit într-o manieră academică, așa cum cercetarea de față își propune să facă.

Nu este un loc clar gravat pentru o *întâlnire cu protocolul*, căci acesta nu ține doar de întâlnirile solemne, cu o aură de importanță, ci importanța lui este dată de un cotidian pus sub egida regulilor, al acelor reguli care servesc comunitățile, conform istoriei și principiilor sale valorilor.

Protocolul s-a născut atunci când oamenii au început să comunice și au început să își construiască în acest chip o comunitate de viață. Protocolul de ieri a ajuns să fie astăzi împlinit și interpretat în diverse chipuri și perspective, să fie consemnat în anale, rostit ori doar amintit. Este prezent, desigur, la întâlnirile solemne, cu fiecare ocazie și nu strigă „prezent” printr-o manieră verbală, ci printr-una care se resimte de la un imn până la o reverență sau o privire, având putința de a ridica rangul unei întâlniri la nivel de artă, de a aduce și împleti relații adevărate bazate pe onoare și respect, dar, în același timp, printr-o neglijență de un gest având posibilitatea de a dezbină ceva pentru totdeauna.

Ce este protocolul? Măiestria de a invita la aceeași masă eleganța, diplomația și bunele maniere printr-un *raison d'être* dat de motivația ce stă în spatele cortinei.

Trebuie să-i dăm Cezarului ce-i al Cezarului și să aduc în atenție faptul că, încă din timpurile vechi protocolul a fost văzut fie ca un instrument de a crea alianțe între imperii, fie de a exista precum un cal troian. Deznodământul a fost dat mereu de o lecție învățată și de o moștenire lăsată din fiecare episod. Și astăzi se tot lasă moștenire aceste învățături, prin situații contemporane (noi sau caracterizate de zicala „istoria se repetă”). În spatele rațiunii de a fi a protocolului se află domenii precum politologia și diplomația, psihologia și sociologia, științele comunicării și filosofia, semiotica. Altfel spus, fiecare din aceste domenii își găsește implicații în sfera diplomației protocolului, implicit a semioticii limbajului protocolar, fiind prezente atât în scrierile de specialitate, cât și în viața de zi cu zi, prin transmisii de la întâlniri oficiale, de exemplu.

În ceea ce privește „regele protocolar” din tabla de șah a societății, acesta își regăsește dimensiunile semiotice actuale în *literature review*, respectiv în:

— documentele oficiale care arată negru pe alb cum trebuie să se desfășoare lucrurile atât la nivel de semnificant (sigle, drapele, vestimentație protocolară etc.), cât și de semnificat (funcții diplomatice ale ambasadelor, ministerelor, ale administrației prezidențiale etc.);

— cercetările bazate pe informațiile relatate despre trecut și actualizate pentru timpul prezent;

— întâlniri povestite ori transmise în direct (între președinți, premieri, nunți regale , NATO, etc.);

— coduri de tip dialog: civice, individuale ori instituționale.

Situațiile de comunicare / comuniune diplomatic-protocolară actuale cercetate în teză sunt descrise parțial în literatura de specialitate atât prin considerații ale filosofiei / semioticii teoretice (implicând reperele conceptuale ale pregătirii comuniunii), cât și prin ipostaze ale filosofiei / semioticii practice (vizând strategiile procedural-ceremoniale ale comuniunii, de exemplu). Teoria ne mai arată că de la limbajul bio-fizic (intuitiv-semnificant) al manifestărilor protocolare la cel educativ (semnificativ-cultural) nu este decât un pas pe care în termenii științei semnelor îl numim *semnificare*, miezul oricărei situații de comunicare (*semioză*). Aceste aspecte predominant sintactice și semantice care definesc începutul poveștii protocolare, sunt dublate de scrieri recente de factură predominant pragmatică, vizând instrumentele limbajului protocolar, care pot fi privite, la scenă deschisă, atât prin arta convingerii (persuasiune), cât și prin viclenia manipulării.

În sinteză, aş conchide că aspirația mea principală este aceea de a lua bagajul experiențelor și de a adăuga tainele teoriei, ale analizei și de a cerceta ceea ce se întâmplă atât în fața cortinei, cât și în spatele ei.

1. Argumente pentru un cuprinzător titlu

Titlul prezentei teze – „Diplomația limbajului protocolar: strategii semiotice de comuniune” impune o fundamentare conceptuală amplă, întrucât termenii pe care îi invocă sunt încărcăți de „tradiții” care pot fi interpretate diferit, existând o polisemie semnificativă. Tocmai clarificarea acestei polisemii definește efortul conceptual-metodologic al întregului demers doctoral, care se subordonează unuia de factură esențial filosofică.

Protocolul este adesea redus la o tehnică administrativă sau la un ansamblu de reguli formale asociate spațiului diplomatic. O asemenea perspectivă, deși funcțională, rămâne insuficientă din punctul meu de vedere. În cadrul acestei cercetări, protocolul este abordat ca sistem simbolic de

organizare relațională, ca mecanism prin care interacțiunile umane sunt configurate, stabilizate și orientate spre echilibru.

Limbajul, la rândul sau, este înțeles în sens semiotic larg, nu exclusiv lingvistic. El desemnează totalitatea semnelor prin care sensul se constituie și se transmite: cuvântul rostit, gestul, distanța spațială, obiectul ceremonial, aranjamentul ritual. Limbajul, putem conchide, este infrastructura simbolică a co-existenței.

Protocolul poate fi înțeles, astfel, drept formă normată a acestui limbaj relațional. El intervine acolo unde interacțiunea necesită structurare și previzibilitate, fie în cotidian, fie în spațiul civic, instituțional sau diplomatic. Salutul, regulile de circulație, formulele de politețe, precedența academică sau ceremonialul de stat sunt expresii diferite ale aceluiași tipar: reglementarea simbolică a distanței și a rolurilor.

Diferența dintre micro-protocolul cotidian și macro-protocolul diplomatic derivă din grad și formalizare. În ambele situații, funcționează același mecanism: prevenirea dezordinii relaționale prin intermediul unor coduri recunoscute și asumate, scrise or nescrise.

*

Înainte de altele, în cadrul de față se impune a explica principală *distincția dintre comunicare și comuniune*. Astfel:

- *Comunicarea* desemnează transmiterea și receptarea unui mesaj. Ea poate avea loc chiar și în absența unei stabilități relaționale și poate rămâne la nivel pur informațional.
- *Comuniunea*, în schimb, desemnează o configurație relațională stabilizată simbolic. Ea apare atunci când schimbul de mesaje este integrat într-un orizont comun de sens, iar diferența dintre participanți este gestionată prin intermediul unor coduri împărtășite. Comuniunea nu presupune fuziune afectivă și nici uniformitate de conștiință. În schimb, ea presupune recunoaștere reciprocă și echilibru al distanței.

Prin urmare, *trecerea de la comunicare la comuniune* marchează trecerea de la simpla transmitere de conținut la constituirea unei ordini relaționale. Protocolul operează exact la acest nivel al constituirii ordinii. El transformă interacțiunea în relație stabilizată. Conceptul de comuniune este, prin urmare, justificat în titlul tezei deoarece desemnează finalitatea profundă a limbajului protocolar.

Strategiile semiotice nu sunt simple proceduri tehnice, ci modalități de activare coordonată a semnelor și simbolurilor în vederea producerii unei stări relaționale echilibrate.

Comuniunea poate fi definită ca stare relațională instituționalizată, generată prin activarea coerentă a codurilor simbolice, care permite menținerea diferenței fără conflict și afirmarea alterității fără dezordine. Ea constituie efectul pragmatic al funcționării adecvate a limbajului protocolar.

Privind din această perspectivă, diplomația este analizată ca spațiu privilegiat al acestor mecanisme simbolice. Totodată, analiza nu se limitează la asta, ne propunem să evidențiem continuitatea dintre formele cotidiene de reglare simbolică și formele instituționalizate ale ceremonialului.

Prin aceste clarificări, titlul tezei își dezvăluie coerența internă: diplomația limbajului protocolar desemnează utilizarea structurată și conștientă a codurilor simbolice, iar strategiile semiotice de comuniune indică orientarea acestora către stabilitatea relațională și configurarea unei ordini simbolice a verbului „a fi”.

2. Extensii și limite ale cercetării

Prezenta cercetare nu își propune să epuizeze domeniul larg al diplomației, dar nici să ofere o teorie generală a tuturor formelor de interacțiune socială.

- În primul rând, analiza nu are caracter geopolitic sau strategic. Nu sunt investigate politicile externe ale statelor, dinamica raporturilor de putere sau conținutul concret al negocierilor diplomatice. Interesul cercetării este orientat exclusiv asupra dimensiunilor simbolice și relaționale ale interacțiunii.

- În al doilea rând, cercetarea nu adoptă o metodologie cantitativă și nu urmărește analiza statistică a discursurilor sau a frecvenței anumitor formule protocolare. Abordarea este de natură calitativă, hermeneutică și semiotică, concentrată asupra structurii și funcției semnelor.

De asemenea, nu este realizată o comparație exhaustivă între toate tipurile de ceremonial existente la nivel internațional. Studiile de caz au caracter ilustrativ și sunt selectate în funcție de relevanța lor pentru modelul teoretic propus.

Cercetarea nu analizează în detaliu propaganda digitală sau noile forme de comunicare mediatizate, decât în măsura în care acestea pot fi integrate în logica protocolului simbolic. În ceea ce privește dimensiunea cotidiană a protocolului, teza își propune să investigheze doar acele forme de interacțiune socială care evidențiază mecanismele de reglare simbolică a distanței și a rolurilor.

Aceste delimitări nu reduc relevanța demersului, însă îl concentrează asupra obiectivului central: investigarea modului în care limbajul protocolar, la diferite niveluri ale vieții sociale, produce stabilitate relațională și comuniune simbolică.

3. Logica progresivă a tezei

Structura profundă a lucrării presupune următoarea succesiune logică: *limbaj* → *organizare simbolică* → *protocol* → *activare simbolică* → *semioză* → *strategie* → *stabilizare relațională* → *comuniune*.

Această progresie arată că teza nu se reduce la o simplă descriere a regulilor protocolare, ambiția ei fiind de a aduce la aceeași masă de dezbatere teoria care explică modul în care interacțiunile reglementate simbolic pot produce ordine și stabilitate relațională.

3.1. Principii metodologice generale implicate în cercetare

Din *punct de vedere metodologic*, lucrarea va fi susținută de o perspectivă integratoare, inter- și trans-disciplinară, având în vedere abordarea unificatoare a comuniunii prin simbolism protocolar. Astfel, vom cuprinde o parte esențială din amplitudinea subiectului prin mijlocirea metodologiei semiotice, având ca bază simbolul-semn (suportul semnificant al limbajului simbolic) pentru a desprinde sensurile „luminoase” (semnificatul simbolic) din „întunericul” rigorilor care par că, la primă vedere, ridică bariere (onto-logice) situație de *comuniune umană*: afinitatea psiho-emoțională, rezonanța semantică, acțiunile pragmatice conjugate coerent.

Omul, prin natura sa, are nevoie de semenii pentru a descoperi tainele existenței – a celei văzute, dar și nevăzute. De aceea, ipostazele limbajului protocolar privesc atât filosofia materialistă, dar și pe cea spiritualistă. Ceea ce vedem, material, este dat de „tabloul” uniunii, în timp ce - la nivel de semn și stare de spirit - ne ducem către filosofia spiritualistă. Aceste lucruri sunt definite de relația cu celălalt, prin oglindire și printr-o metodă tacită marcată de principiul: „eu sunt tu”. Consider că trebuie să avem în vedere înțelepciunea lui Socrate, care spunea că dacă noi cunoaștem esența lucrurilor putem lămurii și pe alții, însă dacă nu o cunoaștem ne vom înșela și pe noi și pe alții. Altfel spus, acest crez devine literă de lege în ceea ce privește protocolul: a ști sau a nu ști, a înțelege și a nu înțelege, a fi sau a nu mai fi. Vom merge către originea regulilor protocolare, vom înțelege de ce a luat naștere, iar adevărul va ieși la iveală și pentru cei care îl contrazic.

În acest fel, vom răspunde la întrebarea „cum au luat naștere?” pornind de la filosofia teoretică originară, din ziua de ieri, atunci când gradul de cunoaștere era desprins din nivelul experimental:

întâlnirile din antichitate, într-o epocă în care Cronos părea că nu se grăbește și când *metodele logico-speculative* erau specifice unui incipit.

Ulterior abia vom avea în prim-plan *cunoașterea aplicativă*, specifică filosofiei practice prin metode analitice. Rațiunea acestui punct de cotitură este dată de dialectica dintre esență și fenomen, dintre general (ideea de protocol în genere) și particular (întâlniri specifice, gesturi, cuvinte etc.). În acest sens vom desluși un nou model de persuasiune (general și specific) pentru a nuanța acest domeniu care s-a născut cu primul cuvânt al omenirii și care se va termina cu ultimul, dată fiind valoarea sa de „împreună”. De aceea, consider că *metoda pragmatică*, subordonată adevărului cognitiv, ne va fi lumină pentru întregul nostru demers explorator. Astfel, vom pleca de la întrebarea „de ce?”, răspunsurile ce vor fi date plecând de la rădăcina semiozei și ajunse la vârful coroanei sale. În acest sens, se impune a pleca de la caz (situații concrete) la rezultat (comunicarea și comuniunea), pentru a formula reguli (de protocol), așa cum *metoda inductivă* sugerează că trebuie să procedăm. Pentru că demersul nostru analitic nostru este deopotrivă unul explorator, descriptiv și explicativ, el presupune o *metodologie combinată*, sinergică, presupunând:

a) *strategia comparativă* (pentru că vom pleca de la ceea ce există către un nou model persuasiv), printr-o ana-logică a punerii *face to face*;

b) *metoda comprehensivă* (ne îndreptăm preponderent către planul ontologic), specifică hermeneuticii, în care atributele cognitive ale receptorului și emitentului trebuie suprapuse, în consens cu principiile comuniunii însăși.

c) Nu în ultimul rând, *metoda criticistă kantiană* și *metoda intuitivă*, având în slujbă intelectul și granițele cu intuiția, este utilizată uneori în situațiile limită din cadrul întâlnirilor oficiale. Dublată de metoda comparativă, această strategie este oportună atât în analiza și construcția protocolul regal, cât și a celui politic, printr-o eficientă punere față în față.

Parcursul explorator pornește de la realitatea situațiilor existente, de aceea rațiunea cuprinde emisfera stânga, rațională, prin metoda logic-conceptualistă. Cu toate acestea, situațiile protocolare, diplomatice sunt în continuă schimbare în raport cu vremurile. În acest sens avem ca reper *metoda dialectică*, care înțelege realitatea ca fiind într-o continuă mișcare, devenire. Analiza va fi una structural-sincronică și va implica *structura logică de profunzime* (esențiale) ca temei al *structurilor logice de suprafață* (Chomsky), care le dezvoltă fenomenal.

În concluzie, fără a intra acum în detalii, vom spune că – sub spectrul *metodologiei semiotice*, potrivit căreia totul poate fi un semn (Saussure & Peirce) – regăsim atât ecouri ale *filosofiei analitice* (Wittgenstein, Carnap, Schlick) și *intuiționalismului* (Bergson), ale dialecticii, prin analiza logică și

istorică (Hegel), ale *raționalismului dubitativ* (Descartes), ale *realismului empirist* (Aristotel) și, poate, cel mai important, ale *anamnezei platonice* potrivit căreia, printr-o aparte analiză situațională, „înțelepții își vor aduce aminte”.

Ne vom apropia astfel de adevăr, pe de o parte, prin utilizarea *metodei de tip spiritualist* (cu ancoraj psiho-sociologic) raportat la ideea de *comuniune* și, pe de altă parte – printr-o *aurea mediocritas* – la decelarea regulilor (pr)axiologice de discurs protocolar și diplomatic, „legi” scrise pentru public și nescrise pentru conștiința unui demnitar, a unei figuri regale sau a altor participanți în cadrul comuniunii.

3.2. Strategii particulare de analiză semiotică

Particularizând, vom spune că aspectele exemplare ale lucrării pe care le vom lua în seamă – cum ar fi limbajul simbolic protocolar al Casei Regale, poate fi cercetată aplicativ prin intermediul a cel puțin trei strategii de analiză semiotică:

- *structurală*, implicând dimensiunile relaționale ale semnelor-simbol: semnificant și semnificat, semnificare prin relația dintre semn și referențial, prin gradul lor de motivare, aspecte care fac deosebirea dintre semn și simbol etc.;
- *triadică*, vizând relațiile *sintactice* instituite între semne în contextul unui anume discurs, accepțiunile *semantice* - denotative și conotative - care definesc semnele în relație cu referențialul lor, și valorile *pragmatice* cu care semnele sunt încărcate de către actorii umani care le utilizează ;
- *situațională* vizând particularitățile pe care le manifestă - pe parcursul procesului de comunicare - emitentul și receptorul, limbajul protocol și strategii de manifestare, contextul și finalitatea semiozei de referință.

În funcție de natura tipului de discurs protocolar avut în vedere, pe parcursul cercetării doctorale vom activa una sau alta din strategiile analitice mai sus menționate.

*

În sinteză, vom afirma drept crez al lucrării ca fiind de ideea de *comuniune*, prezentă în cadrul cercetării doctorale la intersecția dintre filosofia teoretică și filosofia practică. Astfel, drumul explorator al cercetării va pleca de la teorie către practică pe *principiul maieutic* (Socrate): dialogul omului cu lumea și cu sine, ca o formă de pregătire umană pentru greutățile vieții, respectiv cu „greutățile” unei întâlniri sau situații protocolare implicit. Vom demonstra că acest seturi de reguli nu

sunt create și dezbătute doar de „profesioniști ai gândirii”. ci reprezintă un imn al comuniunii umane, aplicabil în viața cotidiană. În termeni semiotici vom descoperi că:

- *La nivelul filosofiei teoretice*, esența situației de protocol se exprimă prin intermediul semnificatului. Punctele de reper vor fi comunicarea (de toate tipurile) și comuniunea umană. De la concept la meditație conceptuală, de la intuiție la regulă, la teoria despre cum ar trebui făcute lucrurile;

- simbolul va fi descris printr-o perspectivă pragmatică, a minții care utilizează atât emisfera dreaptă, cât și cea stângă pentru a afla, interpreta și reține informația. Avem în vedere ideea de cuvânt în toate formele sale;

- emisfera spirituală/teoretică a sufletului, a semnificatului dat de comuniunea umană și tainele sale, pornind de la „regulile” scrise.

- În *termenii filosofiei practice*, vor pleca de la *semnificant* cu scopul de a vedea situația de la fața locului, concretă și a răspunde teoriei prin practica situațională; teoria va fi redată prin practică, printr-o perspectivă pragmatică, mai exact: elaborarea unui model de strategie persuasivă, pornind la un cadru general și ajungând la cel particular.

Crezul pe care deja îl asumăm – ipotetic – cercetării noastre va fi: „a trăi înseamnă a acționa”. Chiar dacă filosofia creează concepte teoretice, în acest caz filosofia practică va pune în joc măiestria de a construi o parte practică, aplicativă, de utilizare sugestiv-persuasivă a limbajului protocolar. Vom căuta printre visuri, dar și printre realități.

Conceptul filosofic de *valoare* este izvorul lucrării mele, dat fiind că tema cuprinde accepțiunea spirituală, regulile care, înainte de a fi de protocol, sunt de bune maniere și înseamnă: adevărul, binele, frumosul etc., acele reguli care au scopul de a unifica, de a crea o comuniune demnă de noțiunile enumerate. Chiar dacă regulile de protocol diferă de la o casă regală la alta sau de la o administrație prezidențială la alta, de exemplu, scopul este unui comun: de a ridica la rang de artă bunul simț și eleganța condiției de a fi.

De la acest general valoric vom cuprinde, ulterior, filosofia practică, în particular, cercetând valoarea etică, religioasă, semantică și lingvistică, valorile politice, economice, ideologice, grație faptului că în lucrare voi avea în vedere ceremonialul religios, social-cultural, oficial, de dialog, dar și protocolul unui altfel de comuniuni, anume, cel al înțelepciunii. Protocolul este o operă din punct de vedere semiotic și după modelul marilor filosofi (Aristotel, Platon etc.) vom aborda problema valorii. Contextul ceremonial depinde direct de valorile pozitive sau nu, valorile persoanei, valorile autonome, valorile-scop, valorile solare și lunare, obiective și personale. Se va impune a scrie și despre factorul ce

ține de conștiința de sine și conștiința „regulilor” impuse de un document oficial ori de regulile nescrise, dar acceptate universal de societate.

Având în vedere aspectele mai sus menționate, *din punct de vedere axiologic*, tema aleasă de mine face trimitere la întrebări integratoare, în care semioza unui „a fi sau a nu mai fi împreună” (în comuniune) este văzută printr-o perspectivă de ceremonial, o *agora a bucuriei de a fi*, prin aspecte teoretice și practice care vizează:

- *Obiectivismul*: problematica supusă cercetării – problema este dată de limbajul protocolar, atât în societate (partea teoretică) și în relațiile diplomatice (partea aplicativă). Aceste medii pentru care omul se pregătește, studiază, memorează, iar mai apoi aplică normele în situații practice.

- *Subiectivismul*: interpretările personale ale gesturilor și limbajului, aplicarea unor norme în cadrul unor contexte și în altele nu, improvizarea, renunțarea la fața locului la reguli, succese și lecții etc.

- *Relaționismul*: având ca principiu „tonul face muzica” ori privirea sau mimica, vom desluși misterul comuniunii reușite, acea comuniune în care protocolul este dirijorul, iar participanții reprezintă orchestra condusă în armonie deplină, cu o tonalitate potrivită, momente alese înțelept și „pauze” oferite la momentul oportun. Vom cerceta și perspectiva troiană, cea în care culisele protocolare reprezintă altceva decât scena, aducând în atenție problema sincerității și asumate în etichetă.

*

Relevantă pentru cercetarea acestor dimensiuni atributive ale limbajului protocolar este *perspectiva etică*. Astfel, aspectele deontologice și morale ne scot în evidență responsabilitatea adusă de relația limbajului protocolar cu efectele etice, morale, pe care poate să le genereze. În momentul în care se depune un jurământ de investire într-o anumită funcție consider că acesta ar trebui să fie cel puțin la fel de important ca jurământul lui Hippocrate: să denote emoția și greutatea fiecărui cuvânt. Vom vedea unde se întâlnesc semiotica și etica în raport cu acest subiect și unde se despart. Vom intra în culisele deontologice ale marilor întâlniri protocolare și vom cerceta comportamente, limbaj, gesturi.

Finalitatea acestor lucruri este dată de următoarele funcții: de factor de progres istoric (asigură coeziunea și ordinea socială), normativ-educatională (motivează acțiunea umană, fundamentează formarea personalității umane), cumulativ-comunicațională (teaurizează cunoașterea și experiența umană și asigură comunicarea între generații și comunități), adaptare și integrare (constituie cadrul condiției umane și conferă sens vieții, deoarece existența umană se desfășoară în orizontul valorilor).

Dihotomia *eu versus celălalt* reprezintă – din punct de vedere etic – nucleul spiritual al tezei, pentru că dacă nu ar exista privilegiul comuniunii nu am mai putea vorbi despre privilegiul unui

protocol. Omul este definit prin ceea ce este lăuntric, însă – prin exteriorizare – de conexiunea cu toată creația lumii. Simbolic vorbind, putem spune că o anume comuniune – poate cea mai deplină dintre toate – a existat din momentul în care Dumnezeu a creat omul (comuniunea dintre Dumnezeu și om, manifestă printr-un limbaj intrinsec, fără de zgomote).

Astfel, în manieră practică specifică omului mundan - ce a urmat „căderii în limbaj” a acestuia (prin experiența unui simbolic Turn Babel, al diversificării limbajelor) putem menționa că:

- legătura directă dintre sine și celălalt în contextul protocolar al ceremonialului definește acea comunicare care – la nivel discursiv și gestual – se transformă într-o comuniune;
- procesele / „zgomotele” care afectează această comuniune sunt: egocentrismul, individualismul observat, uneori, în cadrul unor întâlniri oficiale, preponderent politice și nu doar;
- raporturile individului cu grupul uman – se impun reguli scrise pentru ceremoniile oficiale, acestea depinzând de conștiința indivizilor că sunt capabili să înțeleagă importanța lor;
- relația cu celălalt din punct de vedere etic reprezintă o obligație morală ce precede cunoașterea filosofică: individul trebuie să cunoască regulile pentru a face parte din comuniunea comunitară, în sensul larg al cuvântului;
- situațiile determinante pot fi infinite, pentru că ele fi neprevăzute, iar necunoscutul poate deveni cunoscut doar prin cunoașterea rigorilor;
- fiecare ceremonie este unică și experimentală pentru că, adesea, participanții diferă;
- participanții la ceremonii se vor comporta ca fiind alții, nu ca o negație, ci ca un derivat din fenomenul primordial al politeții, etc.

4. Obiectivele cercetării

● *Obiectivul general al prezentei teze* este acela de a demonstra că limbajul protocolar reprezintă o formă distinctă de comunicare simbolică, la intersecția dintre semiotică, filosofia limbajului și practica diplomatică. Pe acest fundal, cercetarea își propune să evidențieze modul în care protocolul funcționează ca spațiu de comuniune, de ordonare a relației cu celălalt și de configurare a unei arhitecturi simbolice a dialogului.

● *Ipoteza centrală a tezei* este următoarea: Limbajul protocolar funcționează ca un meta-cod simbolic al comuniunii, prin care diplomația transformă interacțiunile formale în spații de recunoaștere reciprocă și de stabilizare a sensului relațional.

Această ipoteză se sprijină pe ideea formulată de Gadamer, conform căreia „orice formă de dialog este posibilă doar atunci când participanții împărtășesc un orizont comun de sens.

4.1. Obiective specifice:

1. Clarificarea cadrului conceptual al termenilor „limbaj”, „protocol”, „diplomație”, „comuniune” și fundamentarea lor filosofică, respectiv, semiotică.
2. Analiza structurii semnului și simbolului în contextul ceremonialului protocolar.
3. Stabilirea unui model metodologic integrator, cu accent pe analiza triadică (sintactică, semantică, pragmatică) aplicată situațiilor protocolare.
4. Identificarea valorilor axiologice implicate în limbajul protocolar: respect, reciprocitate, măsură, demnitate.
5. Argumentarea rolului protocolului ca instrument al comuniunii, nu doar al reprezentării instituționale.

4.2. Ipoteze secundare:

1. Protocolul diplomatic este un joc de limbaj instituționalizat, în sens wittgensteinian, ale cărui reguli nu descriu lumea, ci produc ordinea relațională.
2. Simbolurile protocolare generează creșterea sensului, în sensul teoriei ricoeurienne, permițând trecerea de la comunicare la comuniune.
3. Semnele, gesturile și dispozitivele ceremoniale funcționează ca unități semiotice, interpretabile prin modelul triadic al lui Peirce ceea ce conferă protocolului statutul de sistem de semioză.
4. Protocolul diplomatic este o formă de acțiune comunicativă, în sens habermasian, menită să producă consens și cooperare între actori diferiți.
5. Etica protocolului derivă din etica alterității, în sens levinasian, întrucât orice ceremonie instituie o formă de recunoaștere a celuilalt ca prezență demnă de respect.

5. Contribuțiile originale ale tezei

Contribuțiile originale propuse sunt următoarele:

1. Elaborarea conceptului de „comuniune protocolară” - o categorie filosofică ce descrie rolul protocolului ca spațiu de co-prezență simbolică și de armonizare a sensurilor.

2. Propunerea unui model semiologic al limbajului protocolar, structurat pe trei niveluri: nivelul sintactic al formelor rituale, nivelul semantic al simbolurilor, nivelul pragmatic al efectelor diplomatice.
3. Construirea unei gramatici simbolice a protocolului, prin care sunt sistematizate funcțiile semnelor nonverbale (gesturi, distanțe, obiecte, culori, aranjamente etc.).
4. Integrarea semioticii cu filosofia hermeneutică, dar și cu teoria acțiunii comunicative, pentru fundamentarea unei metodologii interdisciplinare, aplicabile studiilor de protocol și diplomație.
5. Argumentarea unei perspective etice asupra protocolului, prin raportare la etica alterității, făcând referire și la teoria recunoașterii.
6. Dovedirea faptului că protocolul nu este un simplu instrument tehnic, însă este o practică simbolică ce susține continuitatea, ordinea și coeziunea discursului diplomatic contemporan.

6. Între „limbajul-obiect” și „metalimbajul” cercetării: Contribuții semiotice așteptate la dezvoltarea domeniului

Având în vedere multitudinea semnelor polisemantice pretutindeni prezente în jurul nostru, în lucrarea de doctorat ne vom prevala de privilegiile interpretative ale limbajului simbolic, în măsură să exprime deopotrivă dimensiunile motivate și conotative ale semnelor protocolare, pe de o parte, pe cele emoțional-profunde pe de altă parte.

Ca atare, *din punctul de vedere al limbajului-obiect*, unul din obiectivele majore ale cercetării îl reprezintă intenția de a folosi dimensiunile plurimediale ale limbajului verbal, pentru a traduce în cuvinte – în discurs interpretativ – aspectele ce țin de limbajul gestual, muzical sau iconic al limbajului protocolar, pus sub egida unui set de reguli convenționale stricte. Abia apoi vom putea trece – etapizat – la partea practică a cercetării: aceea de a desluși mecanismele simbolice prin care Agora devine, la final, tabloul unei povești de protocol public, devenind astfel expresia purtătoare a comuniunii umane.

Bunăoară, într-unul din exemplele pe care ne propunem să îl luăm în seamă, vom (re)cunoaște conotațiilor regulilor protocolului regal, deopotrivă politic, dar și civic, le vom desluși semantic într-o manieră profundă, filosofică, atât prin exemple ce țin de reperele Casei Regale de ieri, dar și de cele ale Casei Regale astăzi. De asemenea, vom menționa implicit anumite dimensiuni ale sacralității cu care regalitatea este investită, presupunând un anume simbolism al prezenței divinului în lume, în consens cu accepțiunile unei credințe desprinse parcă din Imnul X din Rig Veda: „Așa au făcut zeii, așa fac și

oamenii” La un alt capăt de pod vom evidenția modul în care – în contextul unor atare ecouri – regalitatea încă este asumată la nivelul conștiinței comune.

Dar, pentru a formula și justifica atare premize simbolice, cercetarea doctorală trebuie să dispună de un univers conceptual-teoretic, care să clarifice aspectele legate de lexic simbolic și de regulile / codurile de utilizare a acestora, de limbă și limbaj, așa cum s-au configurat ele în contextul unei deveniri social-istorice specifice, prin intermediul unor personalități de referință care au contribuit la întemeierea semioticii moderne, a rolului ei la statornicirea limbajului protocolar. Urmând ca acestor contribuții de referință să li se adauge și altele care au urmat, configurând universul conceptual și metodologic de care teza de față se prevalează.

■ Capitolul dintâi al cercetării de față are își propune să fundamenteze conceptual și metodologic tema generală a tezei, aducând limbajul protocolar în câmpul larg al filosofiei limbajului, al semioticii și al pragmaticii comunicării. Într-o epocă marcată de accelerarea schimburilor simbolice și de erodarea formelor tradiționale de dialog, protocolul diplomatic reappare ca un teritoriu privilegiat al co-prezenței și al ordinii simbolice. El reprezintă un limbaj distinct, în care semnele, gesturile și simbolurile devin instrumente ale coeziunii, ale recunoașterii reciproce și ale construcției sensului comun.

Pornind de la această premisă, introducerea de față își propune să plaseze protocolul în viața practică, acolo unde limbajul devine un mod de a fi în relație cu celălalt. În termeni wittgensteinieni, „protocolul poate fi înțeles ca un joc de limbaj cu reguli proprii, în care sensul actelor depinde de context și de convențiile împărtășite”. În același timp, din perspectiva hermeneuticii gadameriene, „protocolul reprezintă un spațiu al interpretării, un loc în care tradiția, forma și actualitatea se întâlnesc într-un proces continuu de negociere a înțeleșurilor”.

Abordarea semiotică aduce un nivel suplimentar de profunzime. Charles Sanders Peirce, prin teoria semnului ca dinamică triadică (semn-obiect-interpretant), ne oferă cadrul necesar pentru înțelegerea modului în care gesturile protocolare funcționează ca semne în mișcare, produse ale unei semioze colective. Ec și Lotman demonstrează, la rândul lor, că orice cultură se organizează prin coduri, iar protocolul, ca set de coduri ritualizate, funcționează ca mecanism de reglare simbolică a interacțiunilor oficiale. Prin aceasta, protocolul devine un spațiu privilegiat în care sensul este și configurat.

Pe acest fundal, protocolul diplomatic poate fi privit ca o formă instituțională de „acțiune comunicativă”, în sensul lui Habermas: „el este menit să producă consens, să atenueze tensiuni și să stabilizeze relații de cooperare între actori diferiți”. De asemenea, el se sprijină pe o dimensiune etică fundamentală. Levinas subliniază că „orice relație autentică începe cu recunoașterea celuilalt”, iar proto-

lul poate fi înțeles ca o arhitectură simbolică ce garantează tocmai această recunoaștere. De aceea, limbajul protocolar este axiologic: el încorporează valori precum respectul, demnitatea, responsabilitatea și măsura.

Această deschidere a sensului, proprie structurilor simbolice, trimite în mod firesc la hermeneutica lui Paul Ricoeur, pentru care simbolul este mai mult decât o imagine condensată: el devine un spațiu de proliferare a înțelesurilor și un instrument al apropierii interumane. În viziunea lui Ricoeur, se poate afirma că simbolul nu se raportează doar la un conținut, ci produce o creștere a sensului, permițând interlocutorilor să depășească limitele explicației și să intre într-o relație de comprehensiune reciprocă”. Prin urmare, această primă secvență din teză are menirea de a aduce în prim-plan structura profundă a limbajului protocolar: semnele din care este compus, simbolurile pe care le activează, codurile pe care le ordonează și metodele prin care acestea pot fi interpretate. Obiectivul ei este de a demonstra că protocolul reprezintă un limbaj intern al coabitării umane, o practică simbolică a comuniunii și un mod de organizare a lumii relaționale. În contextul fragmentării discursului contemporan, redescoperirea acestei dimensiuni simbolice și ordonatoare devine un demers necesar pentru reconstrucția unei etici a dialogului și pentru o înțelegere mai profundă a diplomatului ca agent al sensului și al coeziunii.

Orice investigație asupra limbajului protocolar presupune, în mod necesar, o clarificare a statutului ontologic al semnului. Problema raportului dintre cuvânt și realitate constituie însuși temeiul pe care poate fi înțeleasă funcționarea simbolică a protocolului. În absența acestei fundamentări, analiza riscă să rămână la nivel descriptiv.

Una dintre primele și cele mai influente formulări ale acestei probleme se regăsește în dialogul „Cratylus” al lui Platon, unde este tematizată opoziția dintre natură (*physei*) și convenție (*thesei*) în constituirea numelor. Cratylus susține teza potrivit căreia există o legătură intrinsecă între nume și lucru, în sensul în care structura sonoră a cuvântului ar reflecta, într-o anumită măsură, esența realității desemnate. Limbajul ar avea astfel o dimensiune *mimetică*, iar numele ar funcționa ca expresii adecvate ale naturii lucrurilor.

În cadrul dialogului apar sugestii privind capacitatea anumitor sunete de a reda mișcarea, fluiditatea sau intensitatea, ceea ce trimite la o teorie embrionară a motivării fonetice. Chiar dacă Platon nu susține explicit naturalismul radical, dezbaterea indică faptul că problema adecvării dintre semn și realitate era deja percepută ca fundamentală pentru înțelegerea limbajului.

În opoziție cu această perspectivă, Hermogenes afirma caracterul convențional al numelor, susținând că relația dintre cuvânt și obiect este stabilită prin acord între membrii unei comunități lingvisti-

ce. Sensul nu derivă din natura sunetului, derivă din utilizarea socială și din consensul implicit care susține actul de desemnare.

Această tensiune între natural și convențional este reluată și sistematizată de Aristotel în tratatul „*De Interpretatione*”. Filosoful afirma că sunetele articulate sunt simboluri ale afecțiunilor sufletului, iar cuvintele scrise sunt simboluri ale sunetelor articulate. El subliniază explicit faptul că relația dintre semn și lucru este convențională, rezultând dintr-o stabilire comună.

Prin această afirmație, Aristotel instituie un cadru conceptual în care semnul este înțeles ca mediere simbolică și nu ca reflex ontologic al realității. Cuvintele nu sunt identice cu lucrurile, funcționând ca substituenți convenționali ai acestora. Sensul este posibil doar în interiorul unei comunități care recunoaște și validează această convenție.

Relevanța acestei dezbateri pentru cercetarea de față este dată de faptul că limbajul protocolar, fie în formele sale cotidiene, fie în cele diplomatice, funcționează tocmai la intersecția dintre motivare simbolică și convenționalitate stabilizată. Pe de o parte, anumite gesturi pot păstra o aparentă motivare naturală – de exemplu, înclinarea capului poate sugera deferența, iar ridicarea în picioare poate indica respect. Pe de altă parte, eficiența acestor forme depinde de recunoașterea lor în cadrul unui cod împărtășit.

*

Prin urmare, analiza limbajului protocolar nu poate ignora această tradiție filosofică. Dacă semnul ar fi natural, protocolul ar fi redundant, dacă ar fi complet arbitrar, el nu ar putea produce stabilitate. Tocmai articularea dintre convenție și semnificație face posibilă funcționarea simbolică a interacțiunii.

Astfel, fundamentarea clasică a raportului dintre semn și realitate devine premisa teoretică a înțelegerii protocolului ca sistem simbolic orientat către configurarea unei ordini relaționale și, în cele din urmă, către producerea unei stări de comuniune.

Protocolul nu este nici pur natural, nici pur arbitrar. El presupune stabilizarea convențională a unor forme simbolice care devin operative prin repetiție și recunoaștere colectivă. În acest sens, dezbateră începută în „*Cratylus*” și clarificată de Aristotel oferă cadrul ontologic pentru înțelegerea modului în care semnele pot produce ordine relațională.

Prin urmare, analiza limbajului protocolar nu poate ignora această tradiție filosofică. Dacă semnul ar fi natural, protocolul ar fi redundant, dacă ar fi complet arbitrar, el nu ar putea produce stabilitate.

te. Tocmai articularea dintre convenție și semnificație face posibilă funcționarea simbolică a interacțiunii.

Astfel, fundamentarea clasică a raportului dintre semn și realitate devine premisa teoretică a înțelegerii protocolului ca sistem simbolic orientat către configurarea unei ordini relaționale și, în cele din urmă, către producerea unei stări de comuniune.

Așa cum le-am prezentat mai sus, atât limbajul naturii, cât și cel al culturii implică instrumente de referință pentru realizarea comunicării / comuniunii pe care o permite dialogul diplomatic și protocolar.

Astfel, pe de o parte, limbajul naturii este folosit în limbajul diplomatic pentru a transmite simbolic informații despre resursele naturale, clima și geografia unei țări sau regiuni. Acest limbaj este mai ușor de înțeles, deoarece semnele și simbolurile implicate în discurs sunt de obicei planetare / universale și pot fi observate și înțelese de către oricine.

Pe de altă parte, limbajul culturii este prezent în comunicarea diplomatic-protocolară pentru a comunica informații despre valorile, tradițiile și normele culturale ale unui anumit popor sau națiune. Aceste semne și simboluri sunt elaborate și interpretate într-un mod specific pentru acea cultură și, adesea, pot fi greu de înțeles pentru alte culturi, ceea ce face ca dialogurile protocolare internaționale să presupună pregătiri anterioare cât se poate de atente.

Dacă limbajul unei țări sau al unei culturi nu este înțeles sau respectat pe deplin, se pot naște conflicte sau tensiuni diplomatice majore. Căci semnele și simbolurile – religioase sau politice, bunăoară, sunt elemente de bază pe care limbajul protocolar al unui dialog diplomatic trebuie să le ia cu mare atenție în seamă.

Așa cum am văzut, comunicarea umană include un ansamblu de semne și simboluri care au semnificații polivalente, fiind conotative, ceea ce permite transmiterea de informații și decodări doar în funcție de context. Bunăoară, instrumentele limbajului protocolar și implicit diplomatic includ simbolurile, gesturile și formulele verbale care au semnificații specifice – deși se exprimă printr-unul și același concept, cum ar fi, de pildă, simbolul specific al unui steag sau al unei steme naționale, dar și formule clasice de adresare, precum „Excelența Voastră”, sau „Domnule / Doamnă Președinte, Secretar General” etc.

Astfel, dintr-o perspectivă semiotică, limbajul protocolar poate fi considerat un mijloc profitabil de comunicare socială, definind modul în care semnele și simbolurile sunt aduse împreună în

universul descifrabil, pentru a transmite cu ajutorul lor într-un anumit context social, într-un mod cât mai persuasiv cu putință. Astfel, comunicarea protocolară sau / și diplomatică, poate fi definită ca un „joc de limbaj”, cum ar ar spune Wittgenstein, în sensul de a fi un sistem de simboluri și semne utilizate într-un anumit mod, pentru a reprezenta o realitate comună. Astfel, diplomația limbajului protocolar este o convenție socială care facilitează comunicarea și înțelegerea în cadrul comunităților diplomatice.

După clarificarea fundamentelor conceptuale și genealogice ale limbajului protocolar, demersul se mută, într-o a doua parte a tezei, de la nivelul definițiilor și al justificărilor teoretice la nivelul analizei aplicate. Dacă partea I a cercetării a urmărit înțelegerea protocolului ca practică simbolică ca limbaj al comuniunii umane, partea a II-a își propune să examineze modul concret în care acest limbaj funcționează în situații reale, instituționale și diplomatice.

Conceptul central al acestei secvențe a cercetării este cel de *semioză a situației protocolare*, înțeles ca proces prin care sensul se produce, se stabilizează și se interpretează în cadrul interacțiunilor oficiale. În protocol, semnele în configurații complexe, iar nu izolat, ceea ce acare implică actori, roluri, coduri, contexte și finalități precise. Gesturile, formulele verbale, poziționarea spațială, ritmul interacțional și tăcerea nu sunt simple elemente de decor, ci componente active ale unui proces de semnificare relațională.

În acest sens, este suficient să valorificăm termenii generici ai analizei situaționale creatoare propusă de Traian D. Stănciulescu, pentru ca orice situație protocolar-diplomatică particulară să evidențieze o exemplară finalitate practică.

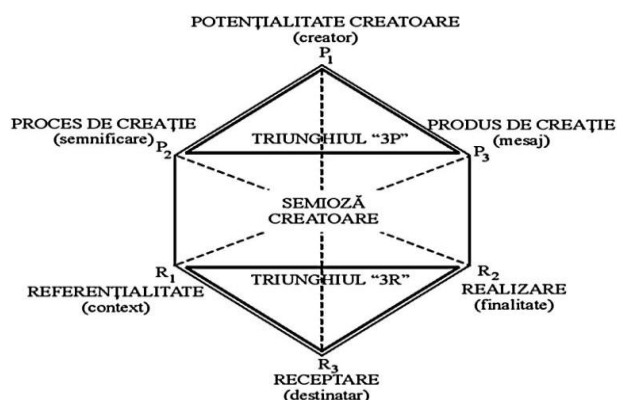

Fig. 3 *Hexada semiotică a situației creatoare: modelul „3P-3R”*

Analiza care urmează va desluși – în mod sistematic și aplicativ – mecanismele de producere a sensului într-un spațiu de dialog în care comunicarea devine comuniune, un spațiu în care limbajul protocolar este analizat nu ca formă abstractă, ci ca practica vie a relației instituționale.

Influențabil semiotic este și contextul social-relațional, despre care am mai amintit în prezenta teză. Ideea de „împreună”, prin acel „ton care schimbă muzica”, este regăsit direct în salut, adresare etc., decizând direct prezența or absența tensiunilor. Astfel avem de luat în seamă situații specifice, cum ar fi:

— salutul și formulele de adresare, darul etc.;

— coduri individuale: de la comportamentul manierelor elegante (servitul mesei etc.) la relațiile cu celălalt (salutul, normele de politețe etc.)

De exemplu, la nivel personal, politețea digitală presupune în primul rând controlul tonului și al reacției emoționale. În mediul online, absența contactului vizual și a indiciilor non-verbali crește riscul interpretării agresive sau ironice a mesajelor. Prin urmare, noile norme de politețe includ moderarea limbajului, evitarea sarcasmului ambiguu, claritatea intenției și asumarea responsabilității pentru efectele discursului. Politețea nu mai este doar o formă de deferență față de interlocutor, ci o formă de autolimitare simbolică, menită să prevină escaladarea conflictului.

O altă normă emergentă a politeții digitale personale este respectarea temporalității comunicării. Răspunsul instantaneu nu mai este obligatoriu, iar absența unui răspuns imediat nu mai este interpretată automat ca lipsă de respect. În schimb, se conturează o etică a răspunsului contextualizat, în care ritmul comunicării este adaptat la statutul relației, naturii mesajului și contextului cultural. Astfel, politețea digitală presupune, în opinia mea, și gestionarea absenței, nu doar a prezenței.

La nivel diplomatic, aceste transformări sunt mult mai sensibile, deoarece mesajele digitale oficiale sunt supuse unei duble audiențe: partenerul diplomatic direct și publicul larg. În diplomația digitală, politețea nu mai este adresată exclusiv interlocutorului, ci devine un act de reprezentare publică. Fiecare mesaj este potențial interpretabil politic, iar fiecare omisiune, întârziere sau formulare ambiguă poate genera reacții în lanț.

Noile norme de politețe diplomatică digitală trebuie să includă, în acest sens, controlul extrem al limbajului, evitarea familiarității excesive și menținerea unui ton neutru, chiar și în contexte tensionate. Spre deosebire de interacțiunile diplomatice clasice, unde politețea poate fi susținută de ritual și context, în mediul digital politețea trebuie construită exclusiv prin discurs (text&video – acolo unde este cazul). Formula de adresare, structura mesajului și alegerea cuvintelor, imaginilor devin echivalentele digitale ale protocolului clasic.

Diplomația digitală introduce și o nouă etică a transparenței selective. Spre deosebire de politețea clasică, care funcționează adesea prin ambiguitate calculată, mediul digital favorizează explicitul și simplificarea mesajului. Cu toate acestea, politețea diplomatică digitală presupune evitarea

clarificărilor excesive care ar putea escalada conflictul. Prin urmare, se conturează o normă paradoxală, prin care politețea constă atât în a spune suficient, cât și în a nu spune prea multe.

În acest cadru, greșelile de politețe digitală capătă aspecte negative. O formulare percepută ca ironică, o replică impulsivă sau o postare ștearsă ulterior pot fi interpretate ca semne de instabilitate, lipsă de profesionalism sau chiar ostilitate. În diplomația digitală, politețea nu mai poate fi corectată retroactiv prin explicații private, deoarece memoria digitală conservă și amplifică abaterea.

■ Capitolul de față propune o analiză a unor astfel de momente prin prisma unei structuri triadice inspirate de ciclul simbolic al vieții: naștere, maturitate și moarte. Această schemă nu este redusă la o „metaforă biologică”, este un instrument analitic care ne permite explorarea modului în care comunitățile politice și nu numai își organizează și comunică simbolic propria continuitate. Semiotic, fiecare dintre aceste etape corespunde unui tip distinct de ritualizare: nașterea marchează inaugurarea unei potențiale identități instituționale, maturitatea consacră exercițiul autorității, iar moartea instituie memoria și transferul simbolic al puterii.

Atunci când ne referim strict la monarhiile europene, aceste momente sunt codificate printr-un sistem complex de ceremonii protocolare, în care gesturile, spațiul, obiectele și discursurile devin elemente ale unui limbaj simbolic menit să transforme evenimentele individuale ale suveranului în acte colective de legitimare politică. De pildă, nașterea unui moștenitor regal nu reprezintă doar apariția unei noi vieți, este vorba despre confirmarea continuității dinastice. Consacrarea maturității politice, realizată prin ceremonii precum încoronarea sau mirungerea, instituie autoritatea suveranului prin intermediul unor ritualuri sacralizante. Aidoma, moartea monarhului sau a unei figuri instituționale devine un moment de reafirmare a memoriei colective și a stabilității ordinii politice.

Pentru a evidenția complexitatea acestor procese simbolice, analiza propusă în acest capitol adoptă și o perspectivă comparativă, concentrându-se asupra a doua modele politice europene considerate etalon: monarhia constituțională britanică și tradiția republicană franceză, cărora desigur le putem așeza în contraponedere tradițiile firești ale neamului românesc, căruia noi – românii – îi aparținem. Această paralelă este relevantă deoarece ne permite să observăm modul în care cutumele etnice sau ritualurile politice își conservă funcția simbolică, chiar și atunci când structura regimului politic se transformă radical. În vreme ce monarhia britanică menține un sistem ceremonial profund ancorat în tradiții dinastice și religioase, republica franceză reinterpretează aceste momente în cadrul unei simbolistici civice și naționale, transferând sacralitatea de la persoana suveranului către

comunitatea politică. Câtă vreme istoria poporului român, chiar atunci când nu le celebrează fastuos, nu uită să de povestească ritualic și cald, la gura sobei.

Ca tradiție de poveste ce nu se poate uita...

*

Prin urmare, comparația dintre aceste modele de treceri ritualice, specifice tot atâtor distincte “lumi ale lumii”, urmărește identificarea unor constante simbolice ale vieții social-politice. Atât în monarhie, cât și în republică, ritualurile asociate momentelor importante ale existenței conducătorului (sau ale comunității) funcționează ca moduri de consolidare a identității colective. Astfel, puterea este reprezentată, interpretată și acceptată în cadrul imaginarului social.

Studiul de față își propune să analizeze modul în care ritualurile protocolare asociate nașterii, maturității și morții configurează o biografie simbolică a puterii, în care individul uman este transformat într-un suport al semnificațiilor politice și instituționale. Această perspectivă permite înțelegerea limbajului protocolar ca formă de comunicare complexă, situată la intersecția dintre semiotică, antropologie și etnologie și până la studiul ceremonialului diplomatic.

Prin investigarea acestor momente simbolice, ultimul capitolul susține postulatul general al tezei, potrivit căruia limbajul protocolar funcționează ca o *strategie semiotică de comuniune*, capabilă să transforme evenimentele individuale ale vieții politice în experiențe colective de identitate și memorie etnică. Astfel, ritualurile asociate ciclului vieții devin veritabile mecanisme de articulare a relației dintre putere, comunitate și simbolism etnic.

Teza de față și-a propus să evidențieze – prin analize exemplare – prezența complexă a semioticii în contextul protocolului diplomatic, social-politic și al evenimentelor majore ale lumii. În acest sens, lucrarea a dezvoltat două aspecte analitice complementare și anume:

- Prin analiza “*limbajului-obiect*” al protocolului politic, lucrarea evidențiază modul în care protocoalele și ceremoniile sunt utilizate pentru a comunica putere, prestigiu și identitate națională, reprezentând o formă de limbaj simbolic al dualității bine-rău.

- “*Metalimbajul*” comunicării protocolare relevă modul în care gesturile și simbolurile protocolului politic pot transmite mesaje subtile și complexe, care transcend cuvintele și influențează percepția publică și relațiile internaționale.

În mod exemplar, pe parcursul tezei am luat în seamă limbajul protocolar, simbolic, care a marcat o serie de evenimente din viața actuală a lumii, evidențiind faptul că, dincolo de dimensiunea lor formală, acestea funcționează ca veritabile dispozitive de organizare a sensului colectiv. Fie că este vorba despre ceremonii de stat, întâlniri diplomatice, ritualuri de reconciliere sau manifestări

comemorative, fiecare dintre aceste situații configurează un spațiu în care ordinea vizibilă a gesturilor instituie o ordine invizibilă a relațiilor, legitimităților și apartenențelor.

Astfel, protocolul nu apare doar ca o tehnică a reprezentării, ci ca o practică a co-prezenței semnificante, în care actorii nu doar comunică, ci participă la constituirea unui sens comun. Din această perspectivă, limbajul protocolar poate fi înțeles ca un teren de întâlnire între diferențe, un cadru în care tensiunile sunt nu doar exprimate, ci și temperate, negociate sau chiar transfigurate simbolic.

În această logică, se conturează ipoteza unei *comuniuni politice* ca alternativă la paradigmele dominante ale conflictului, competiției sau dominației cu care lumea actuală a început să se confrunte cu acerbie. Comuniunea politică nu presupune abolirea diferențelor, ci instituirea unui spațiu simbolic în care acestea pot coexista într-o formă recognoscibilă, legitimă și inteligibilă pentru toți actorii implicați. Ea devine posibilă în măsura în care protocolul nu mai este perceput exclusiv ca instrument al puterii, ci ca mediu al relaționării și al construirii unei ordini împărtășite.

O semioză care ar putea „sta” drept rădăcină pentru nașterea unei viitoare istorii.

*

O atare inedită istorie s-ar cuveni să cuprindă următoarele obiective politice, desprinse principial din ideatie întregului demers al cercetării:

- *Protocolul ca infrastructură fragilă a păcii.* În acest context situațional, marile ceremonii și coduri diplomatice reprezintă mai mult decât simple podoabe instituționale, întrucât ele sunt forme delicate – cu stabilitatea precară – prin care pacea capătă corp vizibil. Atunci când aceste forme se erodează, relația dintre actori devine mai expusă impulsului, agresivității și rupturii.

- *Comuniunea politică reprezintă o stare în devenire, nefiind ab initio dată.* O atare comuniune nu se instalează de la sine și o dată pentru totdeauna, fiind întreținută prin educație simbolică, disciplinarea limbajului și capacitatea de a transforma diferența într-un raport suportabil, inteligibil și fertil.

- *Dimensiunea etică a protocolului.* În această direcție se poate considera că limbajul protocolul valorează cu adevărat doar atunci când rămâne legat de demnitate, respect și măsură. Altfel, el riscă să devină decor gol.

- *Istoria ca spațiu al semnelor concurente.* Asta ar completa foarte bine formula ta despre „o altă istorie”. Istoria poate fi gândită ca loc unde se confruntă interese și forțe, pe de o parte, semne, ritualuri, scenarii de legitimitate, pe de altă parte. Popoarele, instituțiile și liderii acționează dopotrivă prin decizii și strategii, dar și prin scenarii simbolice care instituie apartenențe, delimitează sensuri și proiectează forme ale viitorului.

- *Limitele protocolului.* În relațiile umane – individuale și de grup – este bine să existe întotdeauna și o mică rezervă de luciditate. Aceasta poate ascun/de sau elimina tensiuni, poate amâna conflicte și poate

masca disproporții de putere. În aceste condiții, înțelepciunea relațională permite vieții politice să dea conflictului o expresie controlată și suportabilă.

● *Deschidere spre viitor.* Poate că una dintre marile provocări ale lumii viitoare va fi tocmai recuperarea acelor forme simbolice capabile să redea gravitate întâlnirii umane. Într-un timp al precipitării, al spectacolului mediatic și al uzurii discursului public, protocolul rămâne una dintre puținele șanse de a reda politicii măsură, prezență și memorie

În concluzie, în încheierea cercetării de față putem spune că în mod deliberat am ales *alternativa analizei pe orizontală* a limbajului protocolar – atât de colorat – al lumii actuale, dar pe alocuri asumat prin câteva *interpretări verticale*, de profunzime, ale acestui limbaj simbolic. Am considerat că o atare abordare este în măsură să argumenteze *unitatea în diversitate* a ființării umane, pe care metodologia semiotică o îngăduie cu precădere.

*

O lume în care oamenii ar trebui să reînvete una și aceeași *Limbă a lui Dumnezeu*: aceea a înțelepciunii iubitoare, a păcii și armoniei umane. Căci numai o lume care va reînvăța limbajul comuniunii spirituale va putea spera la o ordine politică mai dreaptă, mai lucidă și mai pașnică.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE SELECTIVE

- ANDERSEN, Peter, *Nonverbal Communication: Forms and Functions*, Waveland Press, 2007.
- ARISTOTEL, *Retorica*, Editura Iri, București, 2004.
- BAHTIN, M., *Problemele poeziei lui Dostoievski*, trad. S. Recevschi, Editura Univers, București, 1970.
- BELL, Catherine, *Ritual Theory, Ritual Practice*, Oxford University Press, Oxford, 1992.
- BERRIDGE, G.R., *Diplomacy: Theory and Practice*, Palgrave-Macmillan, Basingstoke–New York, 2022.
- BOUGNOUX, Daniel, *Introduction aux sciences de la communication*, Éditions La Découverte, Paris, 1998.
- BOURDIEU, Pierre, *Language and Symbolic Power*, Polity Press, Cambridge, 1991.
- BUBER, Martin, *I and Thou*, Scribner's Sons, New York, 1970.
- CASSIRER, Ernst, *Filosofia formelor simbolice*, Editura Paideia, București, 2015.
- CASTIGLIONE, Baldassare, *Curteanul*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967.
- DE SAUSSURE, Ferdinand, *Curs de lingvistică generală*, trad. Luminița Botoșineanu, Editura Polirom, Iași, 1998.
- DE URBINA, José Antonio, *El gran libro del protocolo*, Temas de Hoy, 2005.
- DERRIDA, Jacques, *Scritura și diferență*, Editura Univers, București, 1998.
- DURKHEIM, Émile, *The Elementary Forms of Religious Life*, Oxford University Press, Oxford, 2001.
- ECO, Umberto, *Tratat de semiotică generală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.
- ELIADE, Mircea, *The Myth of the Eternal Return: Cosmos and History*, Princeton University Press, Princeton, 1954.
- ELIAS, Norbert, *Procesul civilizației*, Editura Polirom, Iași, 2002.
- FÂRTE, Gheorghe Ilie, *Comunicarea. O abordare praxiologică*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2014.
- FOUCAULT, Michel, *Surveiller et punir*, Gallimard, Paris, 1977.
- GADAMER, Hans-Georg, *Adevăr și metodă*, Editura Polirom, Iași, 2001.
- GĂTEJEANU-GHEORGHE, Sandra, *Eticheta regală*, Curtea Veche Publishing, București, 2014.
- GEERTZ, Clifford, *Interpretarea culturilor*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2014.
- GOFFMAN, Erving, *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior*, Pantheon Books, New York, 1967.
- HABERMAS, Jürgen, *Teoria acțiunii comunicative*, vol. I–II, Editura All, București, 2005.
- HERSENI, Traian, *Sociologia culturii*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975.
- INCH, Arthur; HIRST, Arlene, *Dinner Is Served: A Butler's Guide to the Art of the Table*, Running Press, Londra, 2003.
- JAKOBSON, Roman, *On Linguistic Aspects of Translation*, în *Selected Writings*, Mouton, Paris, 1971.
- AUSTIN, J.L., *How to Do Things with Words*, Clarendon Press, Oxford, 1962.
- JUNG, C.G., *Arhetipurile și inconștientul colectiv*, vol. 9/1, Editura Trei, București, 2014.
- KANTOROWICZ, Ernst H., *The King's Two Bodies. A Study in Medieval Political Theology*, Princeton University Press, 1957.

- KERBRAT-ORECCHIONI, Catherine, *Les interactions verbales*, Tome II, Armand Colin, Paris, 1992.
- LE GOFF, Jacques, *Civilizația Occidentului medieval*, Editura Meridiane, București, 1989.
- LEVINAS, Emmanuel, *Totalitate și infinit*, Editura Humanitas, București, 1999.
- LÉVI-STRAUSS, Claude, *Antropologia structurală*, Editura Politică, București, 1978.
- LOHISSE, Jean, *La communication. De la transmission à la relation*, De Boeck Université, Bruxelles, 2001.
- LOTMAN, Iuri, *Universul minții semiotice*, Editura Univers, București, 2004.
- MANCIUR, Emilian, *Protocol instituțional*, Editura Comunicare.ro, București, 2002.
- MARINESCU, Aurelia, *Codul bunelor maniere astăzi*, Humanitas, București, 2015.
- MCCLANAHAN, Grant V., *Diplomatic Immunity*, St. Martin's Press, New York, 1989.
- MOESCHLER, Jacques; REBOUL, Anne, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Editura Echinox, Cluj.
- MORRIS, Charles, *Foundations of the Theory of Signs*, University of Chicago Press, Chicago, 1938.
- NICOLESCU, Basarab, *Transdisciplinaritatea. Manifest*, Editura Junimea, Iași, 2007.
- NICOLSON, Harold, *Diplomacy*, Oxford University Press, Oxford, 1939.
- PEIRCE, Charles S., *Collected Papers*, vol. 2, Harvard University Press, Cambridge, 1931–1958.
- PERELMAN, Chaïm; OLBRECHTS-TYTECA, Lucie, *Tratat de argumentare. Noua retorică*, Editura Univers, București, 2012.
- PLATON, Cratylus, în *Opere complete*, vol. III, Humanitas, București, 2001.
- RICOEUR, Paul, *Despre interpretare. Eseu asupra hermeneuticii*, Editura Trei, București, 2005.
- SEARLE, John, *The Construction of Social Reality*, Free Press, New York, 1995.
- SEBEOK, Thomas, *Semnele. O introducere în semiotică*, trad. Sorin Mărculescu, Humanitas, București, 2002.
- SERRES, Jean, *Manuel pratique de protocoles*, Éditions de la Bièvre, Paris, 1992.
- SHORT, T.L., *Peirce's Theory of Signs*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009.
- STĂNCIULESCU, Traian D., *La început a fost semnul. O altă introducere în semiotică*, Editura Performantica, Iași, 2004.
- VAN GENNEP, Arnold, *The Rites of Passage*, University of Chicago Press, Chicago, 1960.
- VÂRSTA, Ioana, *Protocol și etichetă diplomatice*, Editura C.H. Beck, București, 2021.
- WALD, Henri, *Dialectica simbolului*, în I. Coteanu, L. Wald (coord.), *Semantică și semiotică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
- WITTGENSTEIN, Ludwig, *Tractatus Logico-Philosophicus*, Editura Humanitas, București, 2001.